

Mariusz Maziarz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: mariusz.maziarz@ue.wroc.pl

PARADYGMAT ZASOBOWY A PARADYGMAT SIECIOWY. NAUKA CZY SZTUKA?*

RESOURCE PARADIGM VS. NETWORK PARADIGM. SCIENCE OR ART?

DOI: 10.15611/e21.2017.3.01

JEL Classification: A22, A23, M00

Streszczenie: Mimo wielokrotnie formułowanych w ostatnim dwudziestoleciu uwag krytycznych pod adresem neopozytywistycznej metodologii ekonomii, wielu współczesnych ekonomistów (zwłaszcza tych wykorzystujących w badaniach metody ilościowe) wciąż przyjmuje ją za obowiązujący paradygmat. Jednocześnie często uważa się, że nauki o zarządzaniu nie wypełniają ideału nauki w takim stopniu jak ekonomia, którą zwykle się uważa za królową nauk społecznych. Dlatego zasadne wydaje się postawienie pytania, czy oraz w jakim stopniu nauki o zarządzaniu spełniają wymagania stawiane przez pozytywizm logiczny. W artykule rozważa się dwa podejścia do zarządzania: (1) paradygmat sieciowy oraz (2) paradygmat zasobowy. Operacjonalizacja neopozytywistycznej filozofii nauki umożliwia sformułowanie wymagań stawianych przez ten paradygmat: (1) utożsamienie relacji przyczynowych ze stałymi związkami korelacyjnymi lub funkcjonalnymi, (2) wyłączenie zdań syntetycznych *apriori* jako nienaukowych, (3) korespondencyjne definiowanie prawdy, (4) oparcie epistemologii na konfirmacjonizmie, (5) rozumienie praw naukowych, (6) rozumienie nauki jako zdań (przynajmniej teoretycznie) konfirmowalnych. Uzyskane wyniki pozwalają stwierdzić, iż oba analizowane paradygmaty nauk o zarządzaniu nie spełniają całkowicie wymagań stawianych przed nauką przez neopozytywistów logicznych. Ze względu na praktyczną użyteczność zarządzania strategicznego proponuje się odrzucić pozytywizm logiczny i oprzeć metodologię nauk o zarządzaniu na bardziej liberalnych propozycjach teoretycznych (np. na metodologii krytycznego realizmu), które są adekwatniejsze do problemów nauk społecznych.

Słowa kluczowe: paradygmat zasobowy, paradygmat sieciowy, zarządzanie, filozofia ekonomii, pozytywizm logiczny, problem demarkacji.

Summary: In spite of criticism voiced by a few philosophers of economics, the methodology of logical positivism is still believed to be the gold standard of science by the majority of economists, especially those employing quantitative methods to their research. At the same time, management is often accused of not being scientific to a degree that is characteristic for economics, which is usually called the queen of the social sciences due to its mathematization

* Badania zostały przeprowadzone dzięki wsparciu Narodowego Centrum Nauki (grant nr 2015/19/N/HS1/01066).

and formalization. Therefore, addressing the question whether management can be named a science according to the neopositivist methodology can be fruitful. In this article two paradigms present in the contemporary management are considered (1) the resource paradigm and the (2) network paradigm. Operationalization of the logical-positivist philosophy of science in the context of economics shows that the science of management should be grounded in the rules as follows: (1) causality should be defined in terms of constant (stochastical or deterministic) conjunctions; (2) the synthetic *a priori* sentences should be excluded from analyses as nonscientific; (3) truth should be defined in terms of correspondence to reality; (4) management should employ the confirmationist methodology; (5) scientific laws should be read out as constant dependencies; (6) science consists of (at least theoretically) confirmable sentences only. The analysis shows that both considered paradigms do not fulfill fully the demands of the neopositivist methodology. However, considering the utility of these research programs in the practice of management, the results can suggest that changing the philosophy of science which grounds management theories instead of reforming the methodology of management might be necessary. For instance, critical realism seems to be more appropriate and descriptively adequate philosophical stance.

Keywords: resource paradigm, network paradigm, management, philosophy of economics, logical positivism, demarcation problem.

1. Wstęp

Nauka o zarządzaniu została zapoczątkowana przez Taylora [2016 (1914)], który w traktacie o zasadach naukowego zarządzania (*The Principles of Scientific Management*) analizował czynniki wpływające na efektywność pracy fizycznej. Jak wskazuje tytuł nadany przez konsultanta zatrudnionego w Benthlehem Steel Corporation swojej rozprawie, Taylor uważał, że praktyki zarządzania ludźmi oraz determinanty efektywności ich pracy można badać za pomocą metod naukowych: „praca w tym charakterze jest niezmiernie interesująca dla każdego, kto jest w jakikolwiek sposób zainteresowany badaniami naukowymi”¹ [Taylor 2016, s. 46]. Biorąc pod uwagę, że na początku XX wieku za standard metody naukowej przyjmowane były poglądy filozofów i fizyków działających w Kole Wiedeńskim oraz Kole Berlińskim, które stały się znane pod nazwą pozytywizmu logicznego [McGrew i in. 2009, s. 308] oraz rozważając metodę Taylora kładącą nacisk na kwantyfikację i mierzalność, można uznać, iż nauka o zarządzaniu została zapoczątkowana jako spełniająca neopozytywistyczny standard.

W literaturze poświęconej filozofii ekonomii pytanie, czy ekonomia spełnia wymagania stawiane przed nauką przez logicznych empirystów jest jednym z częściej poruszanych tematów. Odpowiedzi na nie są podzielone. Część metodologów ekonomii [Scheuer 2015; 2013; Boland 1991; McCloskey 1989] krytykuje naukę o podziale dóbr za zbyt dużą zależność od neopozytywistycznej doktryny, która jest

¹ Ang.: *Work of this character is intensely interesting to anyone who has any love for scientific research.*

obecnie negatywnie oceniana przez większość filozofów nauki. Z drugiej strony, inni metodologowie ekonomii [Hutchinson 2000; Schinckus 2010] oskarżają ekonomistów o niedoceniając danych empirycznych i przywiązywanie zbyt dużej wagi do sformalizowanych, teoretycznych modeli (por. [Maziarz 2017]).

Kwestia, czy zarządzanie to nauka, jest również szeroko dyskutowana przez teoretyków zarządzania. Jednak najistotniejsze głosy w dyskusji definiowały „naukę” szerzej niż tradycja pozytywizmu logicznego lub koncentrowały się na wybranym zakresie tematycznym. Na przykład Gribbins i Hunt [1978] udzielili pozytywnej odpowiedzi na pytanie „czy zarządzanie jest nauką”, rozumiejąc jako naukowe dociekania poświęcone jednemu zakresowi tematycznemu oraz oparciu na danych empirycznych. Natomiast Boyes [1994] udzielił również pozytywnej odpowiedzi, opierając się na analizie badań poświęconych zarządzaniu w sporcie, co stawia pod znakiem zapytania możliwość generalizacji tak uzyskanych wniosków na całą dyscyplinę. Problem został niedawno podjęty również przez polskich metodologów nauk o zarządzaniu. Gospodarek [2012, s. 38-40] udzielił pozytywnej odpowiedzi, wskazując, iż nauki o zarządzaniu charakteryzują się falsyfikowalnością, co – zgodnie z kryterium demarkacji zaproponowanym przez Poppera [2002] – świadczy o ich naukowym charakterze.

Problem rozgraniczenia nauki od innych form ludzkiej aktywności, znany jako problem demarkacji, został po raz pierwszy we współczesnej nauce podjęty przez pozytywistów logicznych w celu sformułowania rozgraniczenia na sensowne i bezsensowne zdania (lub – innymi słowy – na naukę i metafizykę). Zgodnie z neopozytywistycznym ideałem nauki za sensowne uważano zdania, które mogą zostać zweryfikowane (przed 1936 rokiem) [Ladyman 2002, s. 151], a – zgodnie z poglądem Carnapa [1936, s. 420] – potwierdzone (*confirmed*). W punkcie 2 opisano wymagania stawiane przez neopozytywistów logicznych względem nauki. W punkcie 3 opisano wyniki rekonstrukcji dwóch paradygmatów obecnych we współczesnym dyskursie nauk o zarządzaniu – paradygmatu sieciowego oraz zasobowego oraz podjęto próbę sformułowania odpowiedzi na pytanie postawione powyżej: odpowiedziano, czy i w jakim stopniu oba paradygmaty nauk o zarządzaniu spełniają ideał nauki sformułowany przez pierwszą dwudziestowieczną filozofię nauki – pozytywizm logiczny. W zakończeniu artykułu przedstawiono obszary dalszych badań oraz zarysowano podjęty problem z perspektywy heterodoksyjnych teorii metodologii nauki.

2. Neopozytywistyczna metodologia nauki

Doktryna pozytywizmu logicznego została sformułowana przez grupę naukowo zorientowanych filozofów oraz (w większości) filozoficznie zorientowanych naukowców, którzy pragnęli sprzeciwić się dominującemu wówczas idealizmowi, stawiając na pierwszym miejscu empiryzm. Dwie główne grupy, które zapoczątkowały nowy nurt, to Koło Wiedeńskie oraz Koło Berlińskie [McGrew i in. 2009, s. 307-308], jednakże Blaug [1992, s. 17] włącza również szkołę lwowsko-warszawską z jej głów-

nym przedstawicielem – A. Tarskim. Należy zaznaczyć, iż szerokie grono myślicieli należących do omawianego nurtu nigdy nie stworzyło jednorodnego programu badawczego, przez co zbiór postulatów i poglądów nazywanych pozytywizmem logicznym lub neopozytywizmem jest interpretowany w literaturze z zakresu filozofii nauki na wiele sposobów. W ostatnich latach na znaczeniu zyskała tak zwana rewizjonistyczna interpretacja (por. [Friedman 1999; Richardson 1988]), która doszukuje się w poglądach neopozytywistów, m.in. R. Carnapa, antycypacji idei głoszonych później przez T. Kuhna oraz socjologizującej filozofii nauki. Jednak metodologicznie ekonomii zwykle popierają tradycyjną interpretację [Boumans, Davis 2016, s. 13-14; McCloskey 1998, s. 139-155; Hutchinson 1938, s. 3-17].

Biorąc pod uwagę cel artykułu, jakim jest sformułowanie odpowiedzi na pytanie, czy dwa popularne współcześnie w naukach o zarządzaniu paradygmaty spełniają wymagania stawiane przed nauką przez neopozytywistów, nie dokonano szczegółowej rekonstrukcji neopozytywistycznej doktryny z zakresu filozofii nauki (por. [Ladyman 2002, s. 151 i nast.]), lecz przedstawiono wyniki jej operacjonalizacji w danym kontekście, tj. odpowiedzi na pytanie, jak powinny być prowadzone badania ekonomiczne oraz z zakresu nauk o zarządzaniu zgodnie z neopozytywistycznym ideałem (por. [Maziarz 2017]).

Poniżej omówiono: (1) poglądy neopozytywistów na przyczynowość, (2) rozgraniczenie pomiędzy zdaniem analitycznymi i syntetycznymi, (3) korespondencyjną definicję prawdy, (4) konfirmacjonizm, (5) poglądy na prawa naukowe oraz, co jest kluczowe dla analizowanego problemu badawczego, (6) problem demarkacji.

2.1. Przyczynowość w nauce

Doktryna pozytywizmu logicznego wywodzi się z brytyjskiego empiryzmu. Neopozytywistyczne poglądy na naturę przyczynowości zostały zainspirowane przez sceptyczną i empirystyczną filozofię D. Hume'a [1963, s. 34-35]. Uważał on, że relacja między przyczyną i skutkiem nie może zostać bezpośrednio zaobserwowana ani zbadana, i ukuł redukcjonistyczną teorię przyczynowości, definiując takie relacje jako stałe współwystępowanie dwóch zjawisk, gdzie jedno z nich (przyczyna) poprzedza drugie (skutek). Akceptując poglądy Hume'a, neopozytywistyczni filozofowie nauki uważali, że relacje przyczynowe są redukowalne do stałych lub statystycznych związków, które interpretowano jako relacje przyczynowe. Neopozytywistyczne poglądy na przyczynowość mają istotny wpływ na sposób rozumienia praw naukowych (por. podpunkt 2.5).

2.2. Zdania analityczne oraz syntetyczne

Ze względu na odrzucenie metafizyki (por. podpunkt 2.6) doktryna logicznego pozytywizmu uznawała za zdania sensowne (tj. mówiące o świecie) jedynie zdania analityczne oraz syntetyczne. Zdania analityczne to zdania wynikające z rozumowa-

nia logicznego, dowodzone na podstawie aksjomatów, czyli prawdziwe wewnątrz systemu dedukcyjnego. Zdania syntetyczne to zdania mówiące o obserwowanych zjawiskach. Zdania syntetyczne *a priori* (uznawane przez tradycję racjonalistyczną, do której należeli m.in. I. Kant, G. Leibniz oraz B. Spinoza) zostały odrzucone jako sfalsyfikowane przez rozwój nauk [Parrini 1995, s. 47].

2.3. Korespondencyjna definicja prawdy

Ontologicznie pozytywizm logiczny akceptował korespondencyjną definicję prawdy, zgodnie z którą prawdziwe są te zdania, które odpowiadają (*refer to*) rzeczywistości. Koncepcja wywodząca się od Arystotelesa została sformalizowana przez A. Tarskiego [1944, s. 342-343]: „Powiedzieć o czymś, co nie istnieje, że istnieje, jest fałszem, natomiast powiedzieć o czymś, co istnieje, że istnieje lub o czymś, co nie istnieje, że nie istnieje, jest prawdą”. Jeżeli chcielibyśmy zaadaptować pogląd Arystotelesa do współczesnej terminologii filozoficznej, moglibyśmy prawdopodobnie wyrazić go w następującym zdaniu: „Prawda zdania jest zawarta w jego zgodzie z rzeczywistością lub – innymi słowy – korespondencji do rzeczywistości”². Jednocześnie warto podkreślić, iż Tarski, będąc logikiem, dowodził w swych pracach, iż stwierdzenie zgodności między modelem a rzeczywistością jest epistemicznie wątpliwe (np. [Tarski 1944]), iż stwierdzenie takiej zgody jest możliwe jedynie w metajęzyku i nie rozważał epistemicznych problemów napotykanym w naukach szczegółowych.

2.4. Konfirmacjonizm

Zgodnie z weryfikacjonistycznym kryterium znaczenia sformułowanym przez M. Schlicka [1936] do nauki (por. podpunkt 2.6) pozytywiści logiczni zaliczali te zdania i teorie, które mogły być, przynajmniej teoretycznie, zweryfikowane. Jednak biorąc pod uwagę fakt, że przeważająca większość praw naukowych jest niemożliwa do weryfikacji ze względu na bezwarunkowe obowiązywanie, Carnap [1936] przekonywająco argumentował, że kryterium znaczenia powinno być oparte na konfirmacjonizmie, czyli potwierdzaniu zdania, a nie na jego weryfikacji. Weryfikacja oznacza stwierdzenie, że rozważane zdanie Z jest prawdziwe. Natomiast konfirmacja zdania Z to jego potwierdzenie niewykluczające znalezienia dowodów na jego fałszywość w przyszłości. R. Carnap uważał, że tylko zdania analityczne mogą być konkluzywnie zweryfikowane. Natomiast zdania syntetyczne mogą być potwierdzone przez doświadczenia i obserwacje, lecz nigdy nie będą mogły być uznane za korespondujące z rzeczywistością z całkowitą pewnością [Carnap 1950].

² Ang.: “To say of what is that it is not, or of what is not that it is, is false, while to say of what is that it is, or of what is not that is not, is true”. If we wished to adapt ourselves to modern philosophical terminology, we could perhaps express this conception by means of the familiar formula: The truth of a sentence consists in its agreement with (or correspondence to) reality.

2.5. Prawa naukowe

Poglądy neopozytywistów na prawa naukowe oraz ich rolę w wyjaśnianiu naukowym ewoluowały w pierwszej połowie XX wieku. Zgodnie z modelem D-N (*deductive-nomological*) wyjaśniania naukowego akceptowanym przez w pełni ukształtowaną doktrynę neopozytywizmu (*receivedview*), wyjaśnianie jest aktywnością równoważną przewidywaniu. Innymi słowy, do wyjaśnienia rozważanego zjawiska należy podać prawa i zdarzenia wystarczające do jego przewidzenia. Zgodnie z terminologią zaczerpniętą z metodologii ekonomii: wyjaśnianie to przewidywanie *ex post*.

Prawa naukowe stanowiły jeden z głównych tematów filozofii pozytywizmu logicznego. Carnap [1936, s. 3-4] rozróżniał prawa uniwersalne oraz prawa statystyczne. Pierwsze z nich miały charakter reguł stale obowiązujących. Były to prawa deterministyczne. Prawa statystyczne natomiast, zgodnie z filozofią nauki stworzoną przez najwybitniejszego przedstawiciela Koła Wiedeńskiego, miały charakter regularności statystycznej, wynikającej ze współwystępowania dodatkowych czynników wpływających na badane zjawisko. Drugim podziałem zaproponowanym przez Carnapa [1936, s. 5] było wyróżnienie praw teoretycznych oraz praw empirycznych. Te ostatnie dotyczyły zjawisk obserwowalnych i mogły być bezpośrednio aplikowane do wyjaśnienia/predykcji. Natomiast prawa teoretyczne opisywały zachowanie obiektów postulowanych przez teorie, ich działanie nie mogło być obserwowane bezpośrednio. Jednakże neopozytywiści podkreślali, iż efekty działania praw teoretycznych muszą być obserwowane bezpośrednio.

2.6. Problem demarkacji

Jak wspomniano powyżej, doktryna neopozytywizmu opiera się na korespondencyjnej teorii prawdy, która definiuje prawdziwość zdań jako odwzorowanie rzeczywistości. Przyjęcie takiego stanowiska prowadziło do odrzucenia „metafizyki”, czyli zdań, które nie mogą być zweryfikowane (później – konfirmowane), czyli nie są ani prawdziwe, ani fałszywe [Carnap 1959, s. 60-61]. Powyższe neopozytywistyczne stanowisko zostało później zmodyfikowane przez K. Poppera, który uważał, iż linia demarkacji między nauką i nienauką powinna przebiegać między zdaniami falsyfikowalnymi (tj. takimi, którym można zaprzeczyć) oraz nienaukowymi, których fałszywości nigdy nie można dowieść.

W związku z zarzutami wysuwanymi w literaturze przedmiotu przeciwko naukom o zarządzaniu, zgodnie z którymi teorie z tego zakresu są nienaukowe, w dalszej części rozważań podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy dwa współczesne paradygmaty spełniają opisane powyżej wymagania stawiane nauce przez pozytywizm logiczny.

3. Współczesne nurty zarządzania

W niniejszym punkcie opisano wyniki rekonstrukcji dwóch paradygmatów nauk o zarządzaniu – podejścia sieciowego oraz podejścia zasobowego, jednocześnie dokonując ich analizy z perspektywy neopozytywistycznej filozofii nauki. Jak wskazuje Zakrzewska-Bielawska [2014], na podstawie przeprowadzonego przeglądu głównych podejść oraz koncepcji obecnych w naukach o zarządzaniu (w szczególności: zarządzaniu strategicznym), dwa popularne obecnie paradygmaty to paradygmat sieciowy oraz paradygmat zasobowy. Oba podejścia do zarządzania strategicznego różnią się przede wszystkim kładzeniem nacisku na relacje przedsiębiorstwa z aktorami zewnętrznymi (np. dostawcy, klienci, konkurenci) lub na zasoby posiadane przez przedsiębiorstwo. W podpunkcie 3.1 przeprowadzono analizę paradygmatu sieciowego, a w kolejnym dokonano rekonstrukcji paradygmatu zasobowego. Następnie porównano zrekonstruowane paradygmaty zarządzania strategicznego z wymaganiami stawianymi przed nauką przez neopozytywistyczną metodologię.

3.1. Paradygmat sieciowy

Cechą charakterystyczną paradygmatu sieciowego jest zwrócenie uwagi w stronę „strukturalnych uwarunkowań przepływu wiedzy, a szczególnie wpływu takich zmiennych, jak gęstość, różnorodność czy pozycja na dostęp do wiedzy oraz możliwość jej ochrony [...]. Badania prowadzone w tym nurcie pozwoliły wyłonić takie zjawiska, jak rozlewanie się wiedzy oraz buczenie sieci” [Czakon 2012, s. 29]. Niemczyk [2013, s. 141] definiuje rozumienie strategii w podejściu sieciowym jako „zbiór działań ukierunkowanych na optymalne z punktu widzenia interesariuszy zarządzanie kontraktami”. Czakon [2011, s. 2] prezentuje punkt widzenia, zgodnie z którym paradygmat sieciowy wywodzi się ze strukturalizmu (tj. jednej z teorii obecnej we współczesnym językoznawstwie i antropologii), oraz podkreśla, że podejście to jest popularne w wielu obszarach badawczych i dyscyplinach, również ekonomicznych. Badania zgodne z paradygmatem sieciowym prowadzi się m.in. w marketingu.

Podobnie jak w przypadku zarządzania zorientowanego wyłącznie na analizę przedsiębiorstwa (np. jego silnych i słabych stron wynikających z posiadanych zasobów), które charakteryzuje się rozważaniem niewystarczającej liczby czynników do planowania właściwej strategii, marketing, który – według Czakona [2011, s. 2] – był wcześniej ograniczony do analizy dwustronnej relacji pomiędzy kupującym i sprzedającym, zyskał na adekwatności do rzeczywistej sytuacji rynkowej po otwarciu się na analizę sieciową. Oczekuje się, że sieciowy paradygmat zarządzania strategicznego okaże się owocny przede wszystkim w zakresie analizy strukturalnego kapitału społecznego, dostępu do zasobów, zarażania oraz kształtowania otoczenia [Czakon 2011]. Czakon wskazuje, że efektem prac badawczych prowadzonych w paradygmacie sieciowym jest „udowodnienie”, że „sieci przyczyniają się do

uzyskania przewagi konkurencyjnej dzięki uprzywilejowanej pozycji, korzyściom struktury lub efektywności współdziałania. Sieci przyczyniają się też do utrzymania przewagi konkurencyjnej dlatego, że z natury są idiosynkratyczne, wyjątkowe i osadzone w konkretnym zbiorze, konkretnych aktorów, powiązanych konkretnymi więziami” [Czakon 2011, s. 5].

3.2. Paradygmat zasobowy

Szkoła zasobowa w naukach o zarządzaniu zaczęła się rozwijać w latach dziewięćdziesiątych, gdy konkurencję między podmiotami rynkowymi zaczęto postrzegać jako zależną od rdzenia umiejętności oraz konkurowania na podstawie zdolności [Zakrzewska-Bielawska 2014, s. 14]. Jak wskazuje Gospodarek [2012, s. 280], cechą charakterystyczną paradygmatu zasobowego jest uznanie, że „[...] organizacja stanowi zbiór zasobów będących strukturą relacyjną oddziaływającą z otoczeniem”. W tym podejściu do zarządzania strategicznego kładzie się nacisk na posiadane przez przedsiębiorstwo zasoby, a nie na relacje z innymi aktorami rynkowymi. Nacisk na wnętrze przedsiębiorstwa, a nie na relacje z otoczeniem wynika z nieprzewidywalności okoliczności zewnętrznych i makroekonomicznych obserwowanych obecnie (por. [Maziarz 2016]): „[...] szkoła zasobowa bazuje na stwierdzeniu, że w nieprzewidywalnym otoczeniu zamiast dostosowywać rozwój do konkretnych przewidywanych okoliczności zewnętrznych, które najprawdopodobniej i tak będą się różnić od prognoz, należy raczej dążyć do stworzenia przedsiębiorstwa dysponującego wystarczającymi zasobami, by było ono zdolne sprostać wyzwaniom turbulentnego otoczenia” [Rajchelt 2014, s. 14].

Czakon [2011, s. 4] charakteryzuje paradygmat zasobowy jako opierający się na założeniu o niedoskonałości zasobowej przedsiębiorstw. Innymi słowy, teoretycy zarządzania pracujący w paradygmacie zasobowym zakładają, iż przedsiębiorstwa są zależne od otoczenia, jednak – w przeciwieństwie do paradygmatu sieciowego, gdzie analizuje się również pozytywne efekty współzależności od sieci, tj. świata zewnętrznego w stosunku do przedsiębiorstwa – próbują one ograniczyć tę zależność, uniezależnić się od otoczenia. Tak więc w paradygmacie zasobowym zakłada się, że przewaga konkurencyjna powinna być budowana dzięki zasobom kontrolowanym przez przedsiębiorstwo, co prowadzi do wniosku, że konieczne jest tworzenie sojuszy o pozarynkowym charakterze [Czakon 2011].

3.3. Paradygmaty zarządzania strategicznego z perspektywy neopozytywistycznej metodologii nauki

Jak wspomniano we wstępie, obecne w literaturze przedmiotu odpowiedzi na pytanie, czy teorie z dziedziny zarządzania (lub – uściślając – zarządzania strategicznego) można zaliczyć do nauki, są podzielone, co podkreśla istotę prowadzonych tu rozważań. Czy dwa zrekonstruowane powyżej paradygmaty nauk o zarządzaniu

mogą być zaliczone do nauki zgodnie z rozumieniem tego terminu przez pozytywizm logiczny? Argumenty są podzielone.

Za zaliczeniem paradygmatów sieciowego i zasobowego do nauki rozumianej zgodnie z metodologią neopozytywistyczną przemawia, po pierwsze, sposób rozumienia celu nauk o zarządzaniu, którym, jak wskazuje Gospodarek [2009, s. 108], powinna być prawda rozumiana korespondencyjnie. Po drugie, przyczynowość wśród badaczy w paradygmacie sieciowym wydaje się rozumiana zgodnie z filozofią Koła Wiedeńskiego i Koła Berlińskiego. Filozofowie należący do tych kręgów, jak już wspomniano, rozumieli przyczynowość w sposób redukcjonistyczny – jako stałą zależność pomiędzy zjawiskami. Jak zauważył Czakon [2012a], jednym z efektów prac badawczych prowadzonych w paradygmacie sieciowym nauk o zarządzaniu było odkrycie tzw. efektu rozlewania się (*spillover effect*). Warto zwrócić uwagę, iż efekty takie mają charakter regularności empirycznej (tj. są obserwowalne), lecz nie występują zawsze [Cassiman, Veugelers 2002]. Dlatego efekt rozlewania ma charakter prawa stochastycznego. Po trzecie, teorie zarządzania wydają się, przynajmniej teoretycznie, konfirmowalne, co również świadczy o ich naukowym charakterze.

Jednak zrekonstruowane paradygmaty nauk o zarządzaniu nie mogą być uznane za całkowicie naukowe w rozumieniu neopozytywistycznej metodologii. Innymi słowy, nie spełniają one wszystkich wymogów stawianych naukom przez filozofów związanych z pozytywizmem logicznym. W tym miejscu należy podkreślić, iż paradygmat sieciowy jest nowszym podejściem do zarządzania strategicznego, które wypiera tzw. teorie zasobowe. Po pierwsze, rewolucja (w Kuhnowskim znaczeniu, tj. zmiana paradygmatu), jak wynika z racjonalnej rekonstrukcji dokonanej przez Czakona [2012a, s. 23-28], jest raczej efektem zmiany przeświadczenia teoretyków zarządzania niż dyskonfirmacji wcześniejszego paradygmatu, tj. podejścia zasobowego. Po drugie, co wiąże się ze sformułowanym powyżej zarzutem, oba paradygmaty wydają się oparte na apriorycznych założeniach, które, przyjmując odmienną terminologię, mogą być nazwane zdaniem syntetycznymi *a priori*. Na przykład Czakon [2011, s. 4] wskazuje, że „[...] zasobowa teoria firmy opiera się na założeniu niedoskonałości zasobowej przedsiębiorstw”. Podobnie paradygmat sieciowy można uznać za wynikający z apriorycznego założenia o istocie relacji zewnętrznych przedsiębiorstw dla efektywności ich działalności. Oczywiście, powyższe założenie można byłoby uznać za zdanie syntetyczne, jednak (1) to nie dane empiryczne są niekonkluzywne oraz (2) jak przyznał Czakon [2011], mamy do czynienia ze zdaniem syntetycznym *a priori*. Pozytywiści logiczni odrzucili wspierane przez racjonalistów (m.in. Kanta) zdania tego typu i uznali takie rozumowania za sfałsyfikowane przez naukę³.

³ Na przykład ogólna teoria względności zaprzecza kartezjańskiemu układowi współrzędnych oraz interpretacji geometrii klasycznej jako adekwatnej deskryptywnie w stosunku do świata fizycznego.

4. Zakończenie

W artykule opisano cechy, jakimi powinna się charakteryzować nauka zgodnie z poglądami neopozytywistycznych filozofów nauki, oraz porównano wymagania sformułowane przez tę metodologię ze zrekonstruowanymi dwoma paradygmatami współczesnych nauk o zarządzaniu: podejściem sieciowym oraz podejściem zasobowym. Odpowiedź na postawione we wstępie pytanie, czyli stwierdzenie, czy te dwa paradygmaty nauk o zarządzaniu spełniają wymagania stawiane przed nauką przez neopozytywistyczną metodologię, zależy od restrykcyjności kryterium. Mianowicie w przypadku przyjęcia klasycznej logiki i warunku, by rozważana dyscyplina spełniła wszystkie wymogi, prowadzone rozważania kończą się udzieleniem negatywnej odpowiedzi. Jednak w sytuacji wykorzystania logiki rozmytej można stwierdzić, iż analizowane paradygmaty spełniają niektóre wymagania stawiane przed nauką przez neopozytywistów. Jednocześnie należy podkreślić najsilniejszy zarzut, jakim jest fakt, iż paradygmaty sieciowy oraz zasobowy powstały w oparciu o założenie będące zdaniem syntetycznym *a priori*, które to zdania są nieuznawane przez neopozytywistyczną filozofię nauki.

Warto zwrócić uwagę, iż nawet negatywna odpowiedź na rozważane pytanie nie zaprzecza użyteczności nauk o zarządzaniu dla praktyków biznesu i zarządzania. W obronie użyteczności nauk o zarządzaniu można przytoczyć chociażby krytykę neopozytywistycznej metodologii ekonomii głoszoną przez Lawsons [1997]. Ze względu na pokrewieństwo nauk o zarządzaniu oraz nauk ekonomicznych można przypuszczać, iż wnioski z analizy ontologicznej prowadzonej przez Lawsons są aplikowalne do nauk o zarządzaniu. Krytyka metodologii ekonomii głównego nurtu głoszona przez filozofa nauki z Cambridge opiera się na przyjęciu założenia krytycznego realizmu, zgodnie z którym w naukach społecznych, ze względu na wolną wolę posiadaną przez ludzi oraz niestabilność praw rządzących rzeczywistością społeczną, nie istnieją prawa empiryczne. W związku z powyższym, być może wniosek z przeprowadzonej analizy, czyli wykazanie, iż zrekonstruowane powyżej paradygmaty nauk o zarządzaniu nie spełniają wymogów stawianych przed nauką przez neopozytywistyczną metodologię, świadczy raczej o nieadekwatności miary (tj. nieprzystawalności metodologii logicznego pozytywizmu do rzeczywistości nauk społecznych) niż o niewłaściwym sposobie prowadzenia badań przez teoretyków zarządzania pracujących w paradygmacie sieciowym lub zasobowym.

Literatura

- Bhaskar R., 2016, *Critical Realism: A Brief Introduction*, Routledge, London.
- Blaug M., 1992, *The Methodology of Economics: Or, How Economists Explain*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Boland L.A., 1991, *Current views on economic positivism*, [w:] Bleaney M., Greenaway D., Stewart I. (eds.), *Companion to Contemporary Economic Thought*, Routledge, New York, s. 88-104.

- Boumans, M., Davis J., 2016, *Economic Methodology: Understanding Economics as a Science*, Palgrave Macmillan, London.
- Boyes W., 1994, *Is Management a science?*, Managerial and Decision Economics, 15, s. 399-400.
- Carnap R., 1936, *Testability and meaning*, Philosophy of Science, 3(4), s. 419-471.
- Carnap R., 1950, *Empiricism, semantics, and ontology*, Revue Internationale de Philosophie, 4(1950), s. 20-40.
- Carnap R., 1959, *The Elimination of Metaphysics Through Logical Analysis of Language*, [w:] Ayer A. (ed.), *Logical Positivism*, The Free Press, New York, s. 60-81.
- Cassiman B., Veugelers R., 2002, *R&D Cooperation and spillovers: Some empirical evidence from Belgium*, The American Economic Review, vol. 92, no. 4, s. 1169-1184.
- Czakov W., 2011, *Paradygmat sieciowy w naukach o zarządzaniu*, Przegląd Organizacji, 11(5).
- Czakov W., 2012, *Osobliwości przepływu wiedzy w strukturach sieciowych*, [w:] Stabryła A., Wakwak S., *Metody badania i modele rozwoju organizacji*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2012, s. 27-31.
- Czakov W., 2012a, *Sieci w zarządzaniu strategicznym*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Friedman M., 1999, *Reconsidering Logical Positivism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gospodarek T., 2012, *Aspekty złożoności i filozofii nauki w zarządzaniu*, Wydawnictwo Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości, Wałbrzych.
- Gribbins R., Hunt Sh., 1978, *Is Management a Science?*, Academy of Management Review, 3:1, s. 139-144.
- Hume D., 1963, *A Treatise of Human Nature*, Oxford University Press, Oxford.
- Hutchinson T.W., 1938, *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory*, Macmillan, London.
- Hutchinson T., 2000, *On the Methodology of Economics and the Formalist Revolution*, Edward Elgar Publishing, London.
- Ladyman J., 2002, *Understanding Philosophy of Science*, Routledge, London.
- Lawson T., 1997, *Economics and Reality*, Routledge, London.
- Mäki U., *Modelling failure*, [w:] Leitgeb H., Niiniluoto I. et al. (eds.), *Logic Methodology and Philosophy of Science – Proceedings of the 15th International Congress*, College Publications, Helsinki (w druku).
- Maziarz M., 2016, *Cięcia budżetowe. Przegląd najnowszych badań*, Ekonomia XXI Wieku, 2(10), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław s. 9-21.
- Maziarz M., 2017, *The Reinhart-Rogoff controversy as an instance of the 'emerging contrary result' phenomenon*, Journal of Economic Methodology, 24(3), 213-225.
- McCloskey D.N., 1989, *Why I am no longer a positivist*, Review of Social Economy, 47(3), s. 225-238.
- McGrew T., Alspector-Kelly M., Allhoff F., 2009, *Philosophy of Science. An Historical Anthology*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- Niemczyk J., 2013, *Strategia. Od planu do sieci*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Parrini P., 1995, *Knowledge and reality: An essay in positive philosophy*, Kluwer Academic Publishing, Boston.
- Popper K., 2002, *Logika odkrycia naukowego*, Aletheia, Warszawa.
- Rajchelt M., 2014, *Przegląd kluczowych pojęć z zakresu konkurencyjności w kontekście nurtu pozycyjnego i zasobowego*, [w:] Piwoni-Krzeszowska E., Małkus T., *Współczesne problemy zarządzania organizacjami*, Mfiles.pl, Kraków, s. 13-18.
- Richardson A., 1988, *Carnap's Construction of the World*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Scheuer B., 2013, *Rozwój teorii ekonomii po kryzysie. Rewolucja czy ewolucja?*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 129, s. 11-18.
- Scheuer B., 2015, *Metodologia ekonomii w perspektywie konstruktywistycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

- Schinckus C., 2010, *Is econophysics a new discipline? The neopositivist argument*, *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 389(18), s. 3814-3821.
- Schlick M., 1936, *Meaning and verification*, *Philosophical Review*, 45, s. 339-369.
- Tarski A., 1944, *The semantic conception of truth: And the foundations of semantics*, *Philosophy and Phenomenological Research*, 4(3), s. 341-376.
- Taylor F., 2016 (1914), *The Principles of Scientific Management*, Cosimo, New York.
- Zakrzewska-Bielawska A., 2014, *Ewolucja szkół strategii: przegląd głównych podejść i koncepcji*, [w:] Krupski R. (red.), *Zarządzanie strategiczne. Rozwój koncepcji i metod*, *Prace Naukowe Wałbrzyskiej Wyższej Szkoły Zarządzania i Przedsiębiorczości*, t. 27, Wałbrzych, s. 9-29.